

השיעור השבועי

גיליון מספר 474

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היחידים ומשודר דרך הטלויזיה והרדיו ובקוויס רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

הרב המקדים: הג"ר דוד סבב שליט"א
רבה של קנדה

כתב ועורך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועים
17:44	17:10	16:19	חל אביב
17:39	17:08	16:17	חיעה
17:39	17:08	16:17	באר שבט
17:43	17:11	16:20	

ויצא | ו' כסלו תשפ"ה

הלכות ברכת המזון

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

נאמנות קטן לומר לגדול שבירך ברכת המזון, או שהזכיר יעלה ויבא. לשון הרע בבירורי שידוכין. לא בקלות מפקיעים קידושיין. לשון הרע בדבר שנאמר בפני שלשה. מיד אחר החתונה ללמוד בית יוסף. רש"י פרשן ולא פסקן. אם קטן מוציא אשה בברכת המזון. חיוב נשים בבהמ"ז מן התורה או מדרבנן. זמן ברכות קריאת שמע. נשים לא מברכות ברוך שאמר וישתבה, וברכות ק"ש בבוקר ובליילה. ספק דאורייתא חמור מודאי דרבנן

תקציר השיעור הקודם

א. 'בשיעור הקודם דיברנו במי שנסתפק אם בירך ברכת המזון, ובנו הקטן אמר לו: אבא, אני זוכר שבירכת. ולכאורה לא יכול לסמוך עליו, כי הקטן חייב מדין חינוך דרבנן, ולדעת רוב הראשונים החובה כלל לא על הקטן, אלא על האבא, שיש לו חובה לחנך את הקטן, כדי שיהיה רגיל במצוות, כמו שכתב רש"י (סוכה ב סעי'ב, חגיגה ו ע"א ד"ה קטן) שזו מטרת החינוך². ואילו האב שאכל ושבט חייב בברכת המזון מן התורה, ומסתפק אם בירך, ואיך הבן שמחויב מדרבנן או אפילו כלל לא, יכול להפקיע את חיוב אביו מדאורייתא? ורצינו לומר שזה תלוי במחלוקת אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן. ודחינו שבמצות עשה לכולי עלמא מן התורה יש להחמיר, והיינו שבאיסורים כמו לא לאכול חזיר, נבלה וטרפה, התורה דיברה על ודאי ולא על ספיקות, ובמצוות עשה כשאמרה תורה לקחת לולב ואתרוג, לאכול מצה, אמרה לקחת ודאי, אבל כשיש ספק אם זה אתרוג או לימון, מהתורה צריך להחמיר. בלא תעשה יוצאת קולא, שספק אסור מדרבנן, ובעשה יוצאת חומרא, שספק אסור מדאורייתא. ואמרנו שכן כתב הרמב"ם בתשובה בלשון ערבית (מקצו נדמים תשכ"א, ס' שיח), ואף שמדברי המאירי (שבת כג.) לא משמע כן, אלא גם בעשה יש מחלוקת

אם ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן, אולם יש לנו את הרמב"ם, ועוד אחרונים, מהם הגאון מליסא (חוות דעת י"ד ס"י ק), העונג יום טוב (ס"ס עא), הגאון החתם סופר - כפי שהעיד בשמו בנו בשו"ת כתב סופר (חאו"ח ס"ח ד"ה ועל אחרון, ובס"ד ד"ה ויש לעיין), שו"ת קרן לדוד (ס"י קיד ד"ה הומה), שכתבו שבעשה לכולי עלמא יש להחמיר מדאורייתא. כך כותבים גם בשו"ת בית אפרים (חאה"ע ס"ב ב, דף ו' ע"א), ובשו"ת אבני נזר (חי"ד ס"ל שלד), ועוד. ולכאורה אם האב חייב מדאורייתא והבן לכל היותר מדרבנן, לא יהיה הבן נאמן להפקיע חיובו של האבא. כך סיכמנו בשיעור הקודם, אבל לא המשכנו, כי נגמר הזמן.

יודעו ומכירו

ב. לעתים יש את המושג 'קים לי בגוויה' - כלומר שהאב מכיר את בנו בגיל עשר שהוא דובר אמת, יש ילדים בגילו שהם מבולבלים, מקפצים על השלחנות... אבל יש ילדים מיושבים שיש להם נשמה גבוהה, לעולם לא תתפוס אותו ששיקר, כששואל אותו, התפללת ערבית? מודה, לא התפללת³. וכאשר 'קים לי בגוויה' שאינו משקר, יכול לסמוך עליו כשאומר שבירך ברכת המזון. כך גם כותב בספר קרואי מועד (עמ' קט) בשם הגאון הרב אלישיב.

לא מפקיע את הגיור, אלא הוא כמו ישראל שעושה עבירה, אלא אם כן אומר מפורש בשעה שמגיע לבר מצוה שאינו חפץ בגירות, שאז מפקיע את הגירות. ואף שהדיינים בירכו על הטבילה בקטנותו - האבא אינו מברך על הטבילה, כי גר שמתגייר כתינוק שנולד דמי - אמאי אין ברכתם לבטלה? לפני כמה שיעורים (ראה גיליון השיעור השבועי פרשת נח אות יד) אמרנו על פי הריטב"א (הולך קו), שכיון שבשעת הטבילה חשב להיות יהודי, ואז הדיינים בירכו כדת, אין ברכתם לבטלה. אבל ברור שהילד הזה צריך להתחנך בבית של שומרי תורה ומצוות, לא יתכן לגייר ילדים שאביהם לא שומר שבת, היו כמה מקרים שהאבא כביכול התחזק, בא לבית כנסת, ושם את הילד בבית ספר דתי, ובא לבית הדין ואמר: תגיירו אותו. ולמחרת הגיור העביר אותו לבית ספר חילוני. זאת אומרת ששיקר על הדיינים. לכן צריך לשים לב שהאבא באמת יחנך את בנו לתורה ומצוות, ורק אז לגיירו. ולמרות שקטן לא חייב במצוות, יש מצוה לחנכו, ואם אחר כך יצרו גבר עליו והתקלקל, זו בעיה אחרת, אבל העיקר שבשעת הגיור יודעים שמתחנך במקום של תורה.

3 מרן זצ"ל היה מגיע לבית בשעת לילה אחרי שנתן שיעורים, ואנחנו כילדים היינו במיטה, והיה שואל: התפללתם ערבית? קום תתפלל. יכולנו לומר לו, ערבית רשות... אבל קיבלוהו כחובה, וגם הקטן צריך להתחנך בה. וכן היה שואל, איפה היית במנחה? ואם הילד לא התפלל היה אומר, תתפלל תשלומין, כי מחנכים אותו בדיוק כמו שהגדול מצווה. לכן גם אם לא אמר "יעלה ויבא" בראש חודש, יתפלל שוב עמידה.

1 מדברי הרב דוד סבב שליט"א: ברשות מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, נשיא אלוקים בתוכנו, מועצת חכמי התורה. דיברנו על הברכה שבירך יצחק אבינו את יעקב אבינו, עמלק טוען שכל הברכות של יעקב שייכות לעשו, אבל בתרגום יונתן בן עוזיאל ובתרגום ירושלמי על הפסוק "בבראשית" ברא אלוקים, תרגמו "בחכמתא", וכמו שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'" (ע' זח"ק ח"א דף י"א ע"ב), וגם אצל יעקב שלקח את הברכות, יצחק אמר עליו: בא אחיך "במרומה" ויקח ברכתך, ואומר התרגום "בחכמתא", גם ברוך יהיה. לכן חכמים המרבים שלום בעולם, ומביאים קיום לעולם, צריך לירא מהם. יהי רצון שנוכה להיות ראויים לכל הברכות, בימיו ובימינו תיושע יהודה, אמן כן יהי רצון.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגאון רבי דוד סבב, רבה הראשי של קנדה. הוא זכה לארח את מרן האבא זצ"ל במונטריאל שבקנדה, וגם אנתנו היינו אצלו פעמיים. בן פורת יוסף יש לו שם מוסדות, תלמוד תורה, בית ספר לבנות, כולל אברכים, אצל האשכנזים ודאי שיש הרבה תורה, והחיידוש שבקנדה גם אצל הספרדים ב"ה יש מוסדות, והרב עומד בראש. חיבר ספרים על התורה, שיחות מוסר ברות הישיבות הקדושות, כמו משגיח בישיבה גדולה. הקב"ה יאריך ימיו בטוב ושותיו בניעמים, ב"ה זכה שכל בניו תלמידי חכמים, שירווה מהם נחת.

2 כשמגיירים ילד קטן, זו זכות בשבילו שנהיה יהודי, אבל אין ספק שצריך להיות גדל בבית של שומרי מצוות, אבל אם הקטן גר עם אמו שהיא גויה, ואביו שהוא חילוני, אם גייר אותו מסתמא ימשיך לעשות עבירות גם כשיגדל ויהיה בר מצוה. וזו חובה בשבילו. וקטן שמגיירים אותו כשמגיע לגיל בר מצוה ועשה עבירות, זה

קיום לי בגוויה'

ג. בגמרא כתובות (פג.) מסופר על רבא שבאו לפניו שתי נשים לדין בבית הדין, למשל שרה ורבקה, ושרה אומרת לרבקה: את חייבת לי מאה שקל, ורבקה טוענת: פרעתי לך את החוב, והשטר שבידך פרוע הוא, ויש לי מיגו שהייתי יכולה לטעון שהוא מזויף. ההלכה שבכופר בכל, נשבע שבועת היסט⁴ ונפטר, ורצה רבא להשביע את הנתבעת, אבל היתה שם אשתו שהיא בתו של רב חסדא, ואמרה לו: הרב, אני מכירה אותה, היא נשבעת על שקר בקלות, ובפרט כדי להרוויח מאה שקל... והפכה רבא לשבועה לשכנגדה, השביע את התובעת ועל סמך זה הוציא מהנתבעת את הכסף. שאלו על רבא, איך סמך על אשה, הרי גזירת הכתוב היא שאשה פסולה לעדות, ואפילו היא צדיקה כמו מרים הנביאה ודבורה הנביאה, וכמו שמושה ואהרן שמי לנו צדיקים כמותם, בכל זאת גזירת הכתוב שפסולים להעיד יחד. ובפעם אחרת כשאמר רב פפא "ידענא ביה דשטרא פריעא הוא", אמר רב אדא "ולא יוא רב פפא כבת רב חסדא?!", והשיב לו רבא, בתו של רב חסדא קים לי בגווה, מר לא קים לי בגווה, כלומר שאני מכיר אותה שהיא צדיקה וחסידה ולעולם אינה משקרת, ולכן אני מאמין לה שאותה אשה חשודה להישבע לשקר. רואים שעד אחד שקים ליה בגווה שהוא דובר אמת, מועיל. וגם בנידון שלנו, אם הבן הקטן מעיד לאביו שבירך ברכת המזון, ויודע שבנו נאמן, לא מדומיין, ועקב אחריו שאף פעם לא שיקר⁵, אף שאינו כשר ל"עדות", וכל שכן כשעל פי עדות עושים חלות קידושין וגירושין, אבל יכול לסמוך על ה"ידיעה" שבנו נאמן ודובר אמת. כך כתבנו בילקוט יוסף (סי' קפד ס"ו, פסח ב עמ' קבא) לפני כמה שנים מרן חזר וכתב כן בחזון עובדיה (ברכות עמ' רכה) וזכינו שסמך על דברינו בילקוט יוסף.

מעולם לא החזירו צ"ק

ד. הגאון הרב משה פיינשטיין לפני שהגיע לאמריקה בשנת תרצ"ד היה ברוסיה, ובאותה תקופה הרבה צעירים נמשכו אחר הקומוניזם, ללא דת ודין, אפיקורסים גמורים. ונשאל בשו"ת אגרות משה (ח"א מיו"ד סי' נד) לגבי אב אחד שהזקין, והוא עם שטריימל, חרד לדבר ה', אבל בנו או בתו קומוניסטים, והוא נזקק לעזרתם, ואומרים לו: אבא, תבוא אצלנו לליל הסדר, נכשיר לך את השיש, נקנה מערכת כלים מיוחדת בשבילך, נדאג לאיזה הכשר שאתה רוצה, אם אתה רוצה לא לאכול 'פפושדו' לא נביא... מה שתגיד נעשה. הם עצמם אוכלים חמץ ומוזים בכך, ה' ירחם, אבל

⁴ היום אין כמעט דבר כזה שבית הדין משביעים, כי רבו השקרנים ולא מכשילים אותם, זה עוון חמור, מספיק מה שמשקר, גם ישבע לשקר?... אבל מהדין כופר בכל נשבע שבועת היסט.

⁵ הגמרא בסנהדרין (פג.) מספרת, היה טבח אחד שמכר בשר עם הכשר, ורב נחמן תפס אותו ששיקר ומכר טריפות לישראל, מיד הסיר ממנו את ההכשר, ופרסם מודעה שלא לסמוך עליו, אותו טבח היה מוכר רק ליהודים, ובזמנם כולם הקפידו על כשרות, והפסיד את פרנסתו. הוא נשבר, הלך וגידל שערותיו וציפורניו, התיישב בבית המדרש, והתחיל לקרוא תהילים כל היום, חשב רב נחמן להחזיר לו את ההכשר, כי חזר בתשובה. אמר לו רבא: אולי את כל זה הוא עושה בשביל אינטרס שהוא צריך פרנסה, והרי כבר איבד את הנאמנות. ומה תקנתו? שילך למקום שלא מכירים אותו, ויחזיר אבידה בדבר חשוב, כגון שמצא ברכבת ארנק עם סכום כסף גדול, "ויפן כה וכה וירא כי אין איש" (שמות ב. יג), ויכול לקחת את הכסף לעצמו, אבל החזיר את האבידה שיש עליה סימנים לבעליה. או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו, כגון שבא לבית המטבחיים, שילים אלפיים שקל על כבש, ואחר השחיטה בדק את הכבש בעצמו ומצא שהיא טריפה, ובכך פסל את הבהמה והפסיד את הכסף. באופן כזה חוזרת לו הנאמנות, הא לאו הכי מי אמר שהוא נאמן, אולי עושה משחק כדי שיחזירו לו את ההכשר... רואים שנאמנות של אדם נתונה למבחן.

⁶ לפי הקבלה (וזהו פרשת ויקהל דף ע"ב, ו"הא בב"י סי' קמא) אפילו לאזינו לא ישמיע, "רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע" (שמואל א. ג.), אבל הרהור לאו כדיבור דמי. להלכה צריך להשמיע לאזינו בלחש, אבל לא ישמיע קולו לאחרים (ש"ע סי' קא ס"ב), ויש אנשים שקשה להם לכוין בתפלה ומגביהים מעט את קולם, בפרט כבדי שמיעה כמו זקנים בגיל שמונים או תשעים, וכמובן צריכים לשים לב שלא להפריע לאחרים, אלא נעמדים בפינה ומתפללים.

⁷ היה אצלנו ביישיבה בחור אחד עם בעיה רפואית, והיו רבנים שפסלו אותו מלהתחתן ע"פ הש"ע שפסק כהרא"ש, והבחור עלה לחדרו ובכה בדמעות שלישי.

אומרים שידאגו לו. אם פעם אחת אבא שלהם יתפוס שרימו אותו והאכילו אותו חמץ, או שלא הביאו לו את ההכשר שרגיל בו, יותר לא יבוא אליהם, ואחר כך יפסידו את הירושה, יש להם אינטרס, ולכן אף שאינם אוכלים כשר, אם 'קים ליה בגוויה' ויודע שהם לא שקרנים, אף פעם לא חזר להם צ"ק... ומה שמבטיחים מקיימים, ולא יגרמו צער לאביהם, יכול לאכול אצלם. זה חידוש של הרב פיינשטיין שהתיר לזקן באופן שאין לו ברירה ולא יכול לארגן לעצמו את חג הפסח לבד. והחידוש שהרי הגמרא דיברה על האמורא רבא שאמר כן על בתו הצדקת של רב חסדא, אבל לתת תורת כל אחד בידו זה חידוש של הרב פיינשטיין. ואותו יסוד שייך בנידון שלנו.

קולך שמעתי

ה. כיוצא בזה כתב הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך בספר הליכות שלמה (הלכות ראש חודש פרק א סעיף ה), לגבי מי שהתפלל תפלת העמידה בראש חודש, ואינו זוכר אם הזכיר "יעלה ויבא", שדינו שבשחרית ומנחה צריך לחזור, ובערבית בשני הלילות אינו חוזר, לפי שאין מקדשין את החודש בלילה (ברכות ל.). והוא הגביה קולו מעט⁶, ובנו הקטן שעמד לידו אומר לו: שמעתי שהזכרת "יעלה ויבא", אתה בטוח? כן. אם קים ליה בגווה שתמיד אומר אמת, יסמוך עליו, כיון שאין צורך לעדות, כאן זה גילוי מילתא בעלמא.

בירורי שידוכין

ו. וכן לענין לשון הרע, אדם שמחפש שידוך לבתו מתקשר למשגיח, או לאחד החברים - איני יודע אם תמיד המשגיח נאמן בבירורים, יש לו אינטרס להתפטר מהבחור... - והוא שואל: תגיד איך ראובן, נמצא בסדרים? בעיקר צריך לשאול על מידות ויראת שמים, כי התמדה לפעמים אחרי החתונה משתנה, שתופס את עצמו ולומד. והנה החבר יודע על הבחור המדובר שסובל מבעיה רפואית חמורה, ומסתפק, אם אספר אזיק לו, ומצד שני "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט. טז), יש דברים שחייבים לספר. שיתיעץ אסראש הישיבה, למשל הוא ישן אתו בחדר וראה אותו לוקח כדורים כל בוקר, מה זה? כדורים של צרבת. אבל כדורים של צרבת מוצצים, לא בולעים... כנראה יש לו בעיה נפשית, ולא כדור שלוקחים ילדים שובבים מדאי, זה משהו אחר, אבל יודע שזה דבר חמור.⁷ לפעמים צריך לספר על חולי ואין בזה לשון הרע, שלא תתחתן אתו הבחורה מסכנה, ואחר כך יהיה ויכוח אם זה מקח טעות או לא⁸... ולא יספר סתם

עליתי אליו והרגעתי אותו: תשמע, לך למרן ותשאל אותו. ידעתי את דעתו של מרן באותה שאלה, והוספתי ואמרתי לו שילך עם עוד מישהו שיסריט את הדברים. הרב היה באמצע הלימוד ולא קיבל קהל, אבל כתבתי לו פתק, ומרן קיבל אותו, ואמר לו מיד: מותרים לך מותרים לך. יש מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בשאלה זו, להרא"ש לא יכול לבוא בקהל, ולהרמב"ם יכול, ובשלחן ערוך הביא דעת הרמב"ם ולאחר מכן דעת הרא"ש בשמוניהם, ולכאורה הלכה כיש בתרא שיהי הרא"ש, אבל מרן הזכיר את דעת הרמב"ם בשמו לרמזו שכיון שהוא גדול הרופאים, והוא מכריע בשאלה רפואית זו, יש לסמוך עליו. וב"ה הבחור חזר לישיבה רגוע, וחזר ללמוד. והנה הגיעה הצעת שידוך, ובא ושאל אותי: לספר על הבעיה או לא? אם יספר אף אחת לא תרצה להיפגש אתו, וישאר רווק זקן. שאלנו את מרן דעת תורה, "יש לנו אב זקן", והשיב: בהתחלה לא לספר, ורק בפגישה שניה או שלישית כשרואים שהשידוך מתקדם, הדעות שוות, לא כל דבר מחמירה והוא מקל... אז חייב לספר לה. ואכן לפני הפגישה שלישית סיפר לה את הבעיה שלו, והיא שמעה ואמרה: אני לא רוצה ספיקות, מה פתאום, אבא שלי לא יסכים. אמר: איפה אבא שלך? נלך אליו. מי הולך להורים בפגישה שלישית, אבל הסכימה והלכו אליו. בהתחלה האבא נבהל, בשום פנים ואופן! אמר לו הבחור: אני אראה לך סרטון ותאמר מה אתה חושב. הוא הוציא את המצלמה, והראה לו שזמן מדבר אתו, ומברך אותו, ודיבר בתקיפות שלפי ההלכה מותר לו לבוא בקהל. ראה האבא ואמר: אם כך בסדר גמור. בחופה אני סידרתי קידושין, לדעת האוסרים אלו ברכות לבטלה... אבל לפי הרמב"ם (סי' רכט, תרנ"ז) זו מחלוקת במצוה ואגב הברכה... אחר שהתחתן נולדו לו ילדים ב"ה, בן פורת יוסף, ובשמים הכריזו שהלכה כמו מרן.

⁸ בבית דין אחד היתה שאלה, שהבעל היה נראה מופרע, נורא ואיום, ואחר שחיו תשעה חודשים, עזב אותה בלי גט כי רצה לנקום בה, הלך לאיזה קהילה בחו"ל, התחתן והקים משפחה. היה איזה בית הדין שרצה להפקיע את הקידושין, באמרם, אם היתה יודעת שהוא כזה מופרע, וכך יעשה לה, לא היתה מתחתנת

מהדמיון אלא אחר הברור שיועד בוודאות את הענין. כך כתב מפורש החפץ חיים (ויכילות חלק הציונים כלל ט ס"ד אות י) לגבי שידוכים, וכן לגבי אדם שעושה מסחר עם מישהו, קונה ממנו כמות גדולה של סוכר, או קמח, וחבירו יודע שהמוכר מערב בקמח סובין... חייב לספר לו, ולא יגיד: מה אני צריך להתערב, זה מסחר ביניהם. אלא אם אתה יודע שאחד מרמה, "לא תעמוד על דם רעך", "דעלך סני לחברך לא תעביד" (שבת לא), צריך לספר ואין בזה לשון הרע.

אפי תלתא'

ז. בפרט בדבר שנאמר בפני שלשה, שהגמרא (ב"ב לט. ערכין טז.) אומרת: כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, לית בה משום לישנא בישא. כלומר שאם שלשה אחדים כבר יודעים את הדבר, כגון שנכתב והופץ ברבים, והתפרסם, אין בזה לשון הרע. אבל זה לא פשוט, לדעת ארבעה ראשונים, רש"י (ערכין טז. ד"ה דמיתאמרא), תוספות (שם טז: ד"ה כל), ריטב"א (ב"ב לט:) וההשלמה (ב"ב פ"ג אות י), הסוגיא מדברת רק על גילוי סוד, "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יא, יג), כמו אחד שאומר לחבירו, פלוני בשבוע הבא סוגר וורט, זה סוד ואל תגלה לאף אחד, אם שלשה שמעו אין איסור לגלות. אבל לגבי לשון הרע, אם שמע כמה אנשים שמדברים על פלוני שעשה איזה עוון, בשביל מה מספר, וכי הוא בית דין שבה לפתור את הבעיה?!... לדעתם אף שפורסם נחשב לשון הרע.

מהלוקת ראשונים

ח. לעומת זאת הרבה ראשונים, בראשם רבינו הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"ה)⁹, מפרשים את הגמרא שמדברת על לשון הרע, ואם כן דבר שנודע לשלשה שוב אין בו איסור לשון הרע, וכן כתבו: שאילתות דרב אחאי גאון (פרשת וישב אות כח), סמ"ג (ל"ת ט), הלכות גדולות (סוף הלכות נחלות), רשב"ם, המאירי, רבינו גרשום מאור הגולה (ב"ב לט.), רבינו יונה (עליות דר"י שם, בביאורו השלישי), הגהות אשר"י (ב"ב פ"ג ס"ה), ועוד. להקת פוסקים ראשונים הסוברים שאין בזה לשון הרע. נכון שלרש"י ותוספות והריטב"א וההשלמה יש בזה לשון הרע, אבל אנתנו צריכים לדעת להכריע.¹⁰

הרמב"ם מרא דאתרא

ט. הלא הרמב"ם היה מרא דאתרא בארץ ישראל, כמו שכתב הבית יוסף באבקת רוכל (ס"י י לב ועוד), ולכן כתב הכנסת הגדולה (בשכנה"ג או"ח סימן תצה סק"ה) שמרן בשלחן ערוך על פי רוב העתיק את לשון הרמב"ם. בפרט שפוסקים רבים פסקו כמותו, ספרדים ואשכנזים, זה לא משנה, ולכן צריך לפסוק כמותם. ויותר מכך, כתב המאירי (בהקדמתו לספר בית הבחירה לאבות בדפ"ח עמוד נד) שרש"י פרשן ולא פסקו, וכן כתב הבית יוסף (או"ח ס"י י סוף אות ו), כלומר שלא נחת לפסוק הלכה, אלא אם כן כתב ולענין הלכה כך וכך, או בתשובות בהלכה, אבל בפירוש הסוגיא¹¹ נתכוין לפרש ולא לפסוק. וכן כתב הדרישה

אתו. הוא לא היה משוגע, אבל עצבני, שצועק ונועל עליה דלתות. ורצו להפקיע את הקידושין. אבל אני התנגדתי לזה ואמרתי לדין שדיבר אתי: בשום פנים ואופן! בכל תיק יאמר, אם היתה יודעת שיתן לה מכות לא היתה מתחנתנת אתו... ויתירו אשת איש לעלמא ח"ו. כמה רעש עשו לפני 52 שנה כשהתירו ממזרים, וזה לא ולא כרת כמו אשת איש, ועשו על כך קריעה בכיכר השבת, ואני הייתי בחור בישיבת חברון והשתתפתי במעמד הזה. אין אפשר להפקיע קידושין מזה, כשהיינו בבית הדין לא הסכמנו לדרך הזו, אלא אם כן התברר שאמת הוא חולה נפש שהיה מאושפז וכיסה את זה וכו', בית הדין צריך לחקור היטב, זו אחריית כבדה מאוד.

⁹ לפני כ-15 שנה היה אחד שישב בסעודה שלישיית אצל מרן זצ"ל, ודיבר על איזה מישהו. קם אחר ואמר, לשון הרע לשון הרע! ההוא מסכן נהיה כולו אדום, נשפך דמו. ריחמתי עליו, כי לפי ההלכה אין בזה לשון הרע, כי זהו דבר שנאמר בפני שלשה, וכמו שכתב הרמב"ם. ולכן אמרתי למרן: אבא, הרמב"ם כותב... אמר: תביא את הרמב"ם, הלכתי לספריה באמצע הסעודה, והבאתי למרן את הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"ה) שכתב: ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה, כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. ע"כ. ומה שכתב ואם סיפר הדבר "אחד של השלשה", יש מי שרצה לומר שהוא בדוקא, אבל רביעי לא יכול, אבל זה לא נכון, אלא דיבר הכתוב בהווה, שאחד השומעים מהשלשה מעביר הלאה, 'חברך חבא אית ליה'. וזיל בתר טעמא.

(ס"י רסד או' ד, י"ד ס"ד רצ סק"א, ותו"מ ס"י סז או' ט), גם לגבי תוס' ¹². בא הגאון החפץ חיים (כלל ב סעיף ג הערה ו) ופסק כרש"י וסיעתו להחמיר, ואף שידע את הרמב"ם, לא נעלם מעיניו קדשו, ואף לפלל בדבריו, מכל מקום פסק כרש"י.

בזכות החפץ חיים

י. אני אומר, בזכות החפץ חיים בדורות האחרונים ניצלנו מאיסורי לשון הרע רבים, איזה עוון חמור! כתב בספר חובות הלבבות (שער הכניעה פרק ז) שהמספר לשון הרע - בדבר שהרבים לא יודעים - גם אם קם בנץ החמה, קבע עתים לתורה במסירות נפש, היה הולך בשלג לשיעורי תורה... כל זכויותיו עוברות למי שדיבר עליו, וכל העוונות של מי שדיבר עליו עוברים אליו. כשבא לבית דין של מעלה, אומרים לו: עשית עבירה כזו. והוא תמה, אני? וכי עושים כאן כמו בעולם הזה, שהמוכר במכולת מתבלבל ורושם חיוב על שם ראובן במקום על שם שמעון... ואומרים לו: דיברת עליו לשון הרע, וכל העבירות שלו עברו אליך. וכך גם אמר המלאך המגיד ¹³ למרן הבית יוסף (בספר מגיד משרים פרשת וקהל). זה מפחיד! החפץ חיים שהחמיר בודאי שבזכותו אנשים רבים נוהרים בלשון הרע.

הכרעת ההלכה

יא. מאידך 'לא שבקת חיי לכל בריה', אטו כולנו רשעים ח"ו, מי לא נכשל בלשון הרע, מדברים על זה ועל זה, ולכן אם המטרה היא לא לפרסם יותר אלא סתם פטפוטים בעלמא, בזה סומכים על הרמב"ם ודעימיה, שדבר שידוע לשלשה אנשים אין בו איסור לשון הרע, שאם לא כן כל העבירות של האנשים יעברו אלינו, אוי ואבוי, יש מזל שכך פסק הרמב"ם, וגדולי הראשונים כתבו כמותו. זה מיכל עלינו מאד ¹⁴. האשכנזים מחמירים ונוהגים כמו החפץ חיים, אבל אנתנו הספרדים קיבלנו הוראות הרמב"ם שהיה מרא דאתרא בארץ ישראל. על כל פנים באופן שמותר לשמוע דבר בענייני שידוכים ואין בזה לשון הרע, אם 'קים ליה בגוויה' שהוא נאמן, יכול לסמוך עליו. וגם בנידון שלנו, קטן שאומר לאביו המסופק: ברכת ברכת המזון, אם 'קים ליה בגוויה' שהוא נאמן ומיושב בדעתו, יכול לסמוך עליו.

אם קטן מוציא אשה

יב. יש דיון בפוסקים, לגבי אשה שלא יכולה לברך ברכת המזון, כגון שהראש שלה כואב, ומבקשת: בני, אתה אכלת לחם, תברך ברכת המזון ותוציא אותי ידי חובה. וכן אם אחותו הגדולה מבקשת ממנו שיברך, והיא תקשיב ותצא ידי חובת ברכת המזון, והיא יודעת את ההלכה שלא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו', אלא רק 'אמן'. האם יכול להוציא ידי חובה או לא?

נשים בברכת המזון

יג. לכאורה זה תלוי בדברי הגמרא בברכות (ב) שמסתפקת האם נשים חייבות בברכת המזון מהתורה או מדרבנן, והספק לא מצד מה שנשים

¹⁰ מי שלא למד כללי הפסיקה ופוסקים, לא יודע להכריע הלכה. אמרתי השבוע לאיזה חתן, תלך מיד לכולל שלומדים הלכה, אמר: אני סך הכל בן 22 וחצי. אמרתי לו: אם לא תתחיל עכשיו יהיה מאוחר, לך תחפש כולל ותלמד בית יוסף ביישוב הדעת, כל גמרא שמזכיר תקום ותפתח את הגמרא, צריך ללמוד בית יוסף מיד אחרי החתונה. מי שיוודע כללי הפסיקה יודע איך להכריע.

¹¹ בגמרא שבת (לג) הובא המעשה ביהודה בן גרים שסיפר את דבריו של רשב"י על הרומאים, שכל מה שעשו לצורך עצמם עשו, וגרם שהשלטון רצו להרוג את רשב"י, ואף שהיו שלשה בעת שרשב"י אמר את דבריו, רבי שמעון רבי יוסי ורבי יהודה, בכל זאת ענש על זה, כי כל ההיתר הוא כשמספר בדרך אקראי אבל לא כשמכתבין להעביר את הקול ולגלותו יותר (ראה עין יצחק ח"א עמ' שסא).

¹² היה אחד ששמע שכך אומרים על רש"י, וראה בזה פגיעה בכבודו וטען, הרי רש"י רבן של ישראל! אבל אמרנו לו שכך כתב מפורש במאירי שהוא אחד הראשונים, וכן הבית יוסף בסיומן ¹¹.

¹³ זה המלאך שנברא מכוח לימוד המשניות של מרן, משנה אותיות נשמה, ומידי פעם היה מגיע אליו ונותן לו מוסר.

¹⁴ כשמרן זצ"ל ראה את דברי הרמב"ם נהנה מאוד, וכשהיה נותן מוסר כאן בבית כנסת היזדים, כמה היה מדבר על לשון הרע, ולא הזכיר את הקולא של הרמב"ם. כנראה פחד שכל אחד ישתמש בזה, ותהיה פירצה. ואולי גם בגלל זה החמיר החפץ חיים. אבל צריך לדעת את דברי הרמב"ם שיש בהם הצלה לרבים.

פטורות ממצוות שהזמן גרמא¹⁵, כי במצוות שאין הזמן גרמא יש שוויון זכויות מוחלט... וברכת המזון היא מצוה שאין הזמן גרמא, שהרי בכל זמן שאוכל מברך. והצד לומר שנשים אינן חייבות בברכת המזון מדאורייתא, לרש"י (ד"ה או דרבנן) כיון שאנחנו אומרים בברכת המזון את הפסוק (דברים ח, ז) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך", והנשים לא קיבלו חלק בארץ. והתוספות (שם ד"ה נשים) חלקו על רש"י, כי לדבריו גם שבת לוי שלא קיבלו נחלה בארץ יפטרו מברכת המזון. אמנם הרשב"א (שם ד"ה בעא) יישב דעל כל פנים שם זכרים נטלו חלק בארץ, אבל התוספות פירשו משום שאינן יכולות לומר "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו", שהרי נשים לא שייכות בברית מילה, כמבואר בגמרא קידושין (כט:), וכן פטורות מלימוד תורה, כמו שלמדו בגמרא (שם ע"ב) מהפסוק (דברים יא, יט) "ולמדתם אותם את בניכם", ולא את בנותיכם.¹⁶ ובגמרא ברכות (מט:), מבואר שכל מי שלא אמר "ברית ותורה" בברכת המזון לא יצא ידי חובה, כלומר שאמירה זו מעכבת, ולכן הגמרא מסתפקת אם נשים חייבות בברכת המזון מדאורייתא או מדרבנן. רבא רצה לפשוט את ספקו של רבינא, ואמר: תא שמע, באמת אמרו בן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה. וממה שאשה מוציאה את בעלה ידי חובה, משמע שהיא חייבת מהתורה, ודחה רבינא: הכא במאי עסקינן, כגון שאכל שיעור דרבנן, כגון שאכל כזית ולא שבע, ובאופן זה יבוא דרבנן ויוציא דרבנן.

מערכה לקראת מערכה

יד. נחלקו הראשונים מה מסקנת הסוגיא, לדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה"ט"ו) הגמרא לא פשטה את הספק אם נשים חייבות בברכת המזון מהתורה או מדרבנן, ולכן כתב שרק אם האיש אכל כזית יכולה האשה להוציאו. וכן דעת הרא"ש (פ"ג דברכות סימן ג') - שני עמודי ההוראה - ולכן מספק אשה לא מוציאה את האיש. וכן דעת המכתם (ברכות מה. ד"ה נשים), הראב"ה (ברכות סימן סא), הרא"ה - רבי אהרן הלוי, הר"ז"ה בעל המאור, ההשלמה (ברכות כ:), הראב"ן (ס' קנד), רבינו ישעיה מטרנאני הראשון (סוכה לה). ונכדו הרא"ש (ברכות כ:), רבי אליהו מלונדריש (בפסקיו עמוד נ), הטור (ס' קפו). וכן מבואר בזוהר הקדוש (פרשת תרומה דקס"ה ע"ג), ורבינו יונה (ברכות שם) והנמוקי יוסף (בבא בתרא מא.) כתבו בפשיטות שאשה חייבת בברכת המזון מדרבנן. אמנם לא אכחד שיש חולקים, לדעת הראב"ד (בהשגות על הר"ף שם, ובשו"ת תמים דעים סימן רמ) הגמרא פשטה את הספק שנשים חייבות בברכת המזון מהתורה, וממילא אשה יכולה להוציא את בעלה או אחרים מבני המשפחה ידי חובה. וכן דעת הרמב"ם (במלחמות שם), ושכן דעת הר"ף. וכן דעת הרשב"א (בחדושי לברכות כ:), הריטב"א (בחדושי לסוכה לה. ובהלכות ברכות שלו פ"ה ה"ב), והמאירי והר"ן (סוכה לה). אבל גם בזה צריך לדעת את כללי הפסיקה, ומי שלא יודע מסתבך, "הממים להם חומה מימינים ומשמאלם" (שמות יד כב, שם כט), ועל פי הכללים הולכים אחר שני עמודי ההוראה הרמב"ם והרא"ש, ולכן השלחן ערוך (סימן קפו סעיף א) פסק: נשים חייבות בברכת המזון, וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים, או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן. ע"כ.

ספק דאורייתא חמור מודאי דרבנן

טו. מעתה, קטן לא יכול להוציא אשה גדולה ידי חובת ברכת המזון, כי אולי היא חייבת מהתורה, והחיוב שלו מדרבנן, ואיך מי שחייב מדרבנן יפקיע מחיוב דאורייתא. וכך כתב המגן אברהם (ס' קפו סק"ג). אמנם הפרי מגדים (ס'

¹⁵ כמו למשל קריאת שמע שנאמר "ובשכבך ובקומך", וכן ברכות קריאת שמע - יוצר אור, אהבת עולם, ויצבי ונכון, וכן ברוך שאמר וישתבח, אשר בדברו, השכיבנו וכו', שאם אשה מברכת ברכות אלו לדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ופ"ו מהל' סוכה ה"ג) ומרן (ס"י ז' ס"ב, וס"י תקפט ס"ו) מברכת ברכות לבטלה, כי יש להן זמן קבוע, עד ד' שעות, ומי שלא בירך עד אז, יברך ברכות השחר וברכות התורה, ברוך שאמר וישתבח, שמע ישראל ועמידה, ולא יברך ברכות קריאת שמע. כך פסק מרן בשלחן ערוך (ס' נח סעי' ו), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (תאו"ח ס"י יב) כתב שאפשר לברך ברכות קריאת שמע גם לאחר ארבע שעות, אבל בבן איש חי (וארא אות ה) ובעוד יוסף חי (וארא אות יז) חזר בו, וכתב כדעת מרן, שאין לברך ברכות אלו אלא עד ארבע שעות ולא יותר. על כל פנים אלו ברכות שיש להם זמן קבוע, ואשה אינה מברכת

תרפט א"א סק"י) תולה דין זה במחלוקת אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, שלפי הסוברים ספק דאורייתא לחומרא מהתורה, אם כן הנשים חייבות מדאורייתא, ולא יבוא דרבנן ויוציא ידי חובה דאורייתא, אבל להסוברים מדרבנן - וכך ההלכה, שכן דעת עמודי ההוראה הר"ף (שבת קלו: פסחים מ.), הרמב"ם (פ"ט מהלכות טומאות ה"א) והרא"ש (שבת שם), ועוד ראשונים (ראה גיליון השיעור ה"ו, ובפס"ז מהל' אבות הטומאות ה"א) והרא"ש (שבת שם), ועוד ראשונים (ראה גיליון השיעור השבועי פר' תולדות אות יב), יש לומר שיבוא דרבנן ויוציא דרבנן. אלא שהפרי מגדים עצמו (פתיחה כוללת חלק ד אות יג, ס' שכח מש"ז סק"ו ד"ה פשיטא) הוסיף וכתב שספק דאורייתא חמור מכל דין דרבנן (עין יצחק ח"ב עמ' צא) [א.ה. וכן העיר מרן זצ"ל (יב"א ח"א האו"ח ס"י טו אות ב) על הכתב סופר (תאו"ח ס"י ל"ה וזאת תורת)].

שתי עיירות

טז. הפרי מגדים הביא ראייה מהגמרא בראש השנה (לז:), שתי עיירות, באחת תוקעים בשופר, ובאחת מברכים ומתפללים במנין עם שליח ציבור, והוא עולה חדש או חוזר בתשובה ולא יודע להתפלל בעצמו, ורוצה לעמוד ליד הש"ץ ולצאת ידי חובה, עדיף שילך לשמוע שופר. ושואלת הגמרא, פשיטא?! שופר דאורייתא ותפלה דרבנן. לא צריכא, הא ודאי הוא ספק. כלומר שבעיירה אחת ודאי יש מנין, ובעיירה השניה ספק אם התוקע נשאר או שכבר הלך לו, ובכל זאת יש להעדיף ללכת לעיירה שתוקעים בשופר, שזה ספק דאורייתא, ולא לעיירה שמתפללים במנין, שזה ודאי דרבנן. ולכאורה אם ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, למה להעדיף את הספק ולא את הודאי? משמע שספק דאורייתא לחומרא חמור יותר מסתם דרבנן. ולפי זה, האשה חייבת בברכת המזון ספק דאורייתא, והקטן חייב לכל היותר מדרבנן, וגם אם נאמר ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן כמו ההלכה, אפילו הכי איך הקטן שהוא דרבנן יוציא את האשה שהיא ספק דאורייתא, שהוא חמור מדרבנן רגיל.

ממזרח שמש עד מבוא

יז. גם הגאון הרב משאש בספר מזרח שמש¹⁷ (דף צח רע"ב) דן בקטן שהגיע לחינוך אם מוציא אשה ידי חובת ברכת המזון, ותלה במחלוקת אם ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן או מדאורייתא, ומרן זצ"ל (ת"י חידושי סי' יב ה"ג) העיר עליו כנ"ל שאין קשר למחלוקת זו, וגם אם ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, קטן לא מוציא אשה ידי חובת ברכת המזון. וזו ההלכה. לכן קטן נאמן לומר לגדול שבירך, רק אם 'קים ליה בגוויה', ואם לא - לא נאמן, כי הוא לכל היותר דרבנן, והגדול שנסתפק הוא ספק דאורייתא, ואף ששניהם דרבנן, ספק דאורייתא חמור יותר מכל דרבנן סתם. וגם האשה היא ספק דאורייתא, וקטן שהוא לכל היותר דרבנן לא מוציא אותה ידי חובה, כי ספק דאורייתא חמור אפילו מודאי דרבנן.

{יח. ובעיקר הדבר שהמסופק בברהמ"ז חוזר לברך, כך מבואר בירושלמי ריש ברכות. וכן פסקו הרמב"ם והש"ע. הגאון רעק"א (ס"ה לה) שואל, זה שמסופק אם בירך ברהמ"ז, יש כאן ספק דאורייתא, אבל מאידך על הצד שכבר בירך, אם יחזור לברך מספק יכנס לספק "לא תשא" שלדעת הרמב"ם והש"ע גם כן הוא איסור תורה, ומאי חזית. היה צריך להיות שב ואל תעשה. רעק"א מתרץ, אחרי שקבעו לחזור אין כאן סב"ל. אלא שקשה ע"ז מהגמ"ר"ה כח ע"ב בתערובת הדמים וכו', שם מבואר שאם יש בעיא מכל צד, כמו כאן 'אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי', אם יחזור לברך מספק אולי יש לאו דלא תשא, ואם לא יחזור לברך מבטל עשה, ולכן שב ואל תעשה עדיף. לפי דברי הגאון מליסא הנזכר לעיל אתי שפיר, שבמצות עשה לכלול עלמא ספק דאורייתא לחומרא מן התורה, ובספק לא תשא זה רק מדרבנן, ולכן יבוא דאורייתא וידחה חשך דרבנן. ואמנם המאירי שבת כג חולק, ולדעתו גם במצות עשה להרמב"ם ספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, ולכן צריך לומר דשאני הכא דאיתחזק חיובא, שאכל ושבע, ורק יש ספק אם יצא מהחיוב או לא, אוקמיה אחזקתיה.}

ברכות אלו. לכן צריך להזהיר את הנשים על כך, ובסמינרים בית יעקב צריך לומר למנהלות והמורות שיש אחריות על כתפיהן, לומר לספרדיות שלא יברכו, כי איך יחנכו את הבנות שלנו לברכות לבטלה לדידן.

¹⁶ אם האשה תלמד תורה, כשיגיע הצהרים תצטרך לבשל אוכל לבעלה, אבל תאמר: לא, עכשיו יש לי חברותא... יש לאשה מחויבות כלפי הבעל להכין ארוחות, צריך להכניס את זה טוב בסמינרים, ומאידך הבעל לא יהיה קפדן, ואם לא הכינה יותר, משום שלום בית.

¹⁷ חיבר את הספר הזה בצעירותו כבן 18, וזה ספר נפלא, מי שיקרא בו קשה להאמין שבחור צעיר חיברו. הגאון רבי שלום משאש היה גאון עולם, לא כולם הכירו אותו, והספר הזה תענוג.